

instrumentalna pojava. Poblize se istražuju dva kanala utjecaja: učinci nejednakosti u mogućnostima i posljedice nejednakosti na kvalitetu institucija. Društvene se skupine međusobno odnose na različite načine. Neke surađuju, dok se druge takmiče ili mogu biti u sukobu. Stoga je važno istražiti obilježja pojedinih skupina, odnose unutar i između skupina te odnose tih skupina s javnim i privatnim (posebice tržišnim) institucijama. Također je bitno proučiti vladajuće norme, vrijednosti i ponašanja koja su se institucionalizirala kroz te odnose, ali i stvarati preduvjete za ublažavanje i dugoročno uklanjanje nejednakosti u početnim mogućnostima.

Potrebne političke mjere i socijalne aktivnosti poblize se istražuju u trećem dijelu knjige. Na domaćoj političkoj sceni i u okviru mjera nacionalne politike to prije svega znači ulagati u ljude, poboljšavati pristup i osigurati jednakost pred zakonom te poticati pravednost na tržištu. U međunarodnom okruženju to podrazumijeva stvaranje ravnopravnih odnosa i odgovarajući sustav pomoći razvoju ljudskog kapitala u siromašnim državama, odnosno uvjetima za obrazovanje i zdravlje građana koji su nositelji društvenog i socijalnog razvoja.

Možemo konačno istaknuti kako je sa stanovišta pravednosti bitno težiti uklanjanju nejednakosti mogućnosti, a ne nastojati izjednačiti ishode. Stvaranje podjednake mogućnosti, koje je teško mjerljivo i gotovo virtualno, je mnogo zahtjevnije i složenije od ujednačavanja učinaka. Uvid u pozitivna iskustva razvoja i ublažavanja nejednakosti, kojih je mnogo u ovoj knjizi, može biti od velike koristi donositeljima političkih odluka i raznovrsnim dionicima u tome kako pomiriti pravednost i razvoj. Polazno načelo pritom mora biti da u stjecanju ljudskog kapitala i profesionalnom napredovanju urođene karakteristike – boja kože, podrijetlo, spol i slično – na koje se ne može utjecati, ne smiju biti odrednice uspjeha.

Ipak, većina analitičara se slaže da ne postoji automatska povezanost gospodarskog rasta i ujednačenog ljudskog razvoja. Ipak, kada je ta povezanost praćena i pojačana odgovarajućim mjerama i odlučnošću, rast i pravednost mogu biti međusobno osnažujuće odrednice pa će gospodarski rast smanjivati nejednakosti i poboljšavati ljudski razvoj, a i povratno pravednost može uvelike potaknuti gospodarski rast.

Predrag Bejaković

doi: 10.3935/rsp.v16i1.828

**REDESIGNING DISTRIBUTION:
BASIC INCOME AND
STAKEHOLDER GRANTS AS
CORNERSTONES FOR AN
EGALITARIAN CAPITALISM
(THE REALUTOPIAS PROJECT)**

Erik Olin Wright (ur.)

London, New York: Verso, 2005., 228 str.

Knjiga *Redesigning Distribution* dio je interdisciplinarnog projekta osebujnog naziva Realne utopije. Projekt okuplja renomirane društvene znanstvenike s ciljem razmatranja izvedivih prijedloga za radikalnu društvenu promjenu. Od pokretanja 1991. godine, objavljeno je pet knjiga koje su se bavile, između ostaloga, prijedlozima za asocijativnu demokraciju i opunomoćeno participativno upravljanje. Glavni je cilj svih prijedloga pridonijeti političkoj i ekonomskoj slobodi i jednakosti svih građana u razvijenim demokracijama. No, iako su ti prijedlozi socijalno vrlo radikalni, oni ne dovode u pitanje kapitalistički sustav već pokušavaju pronaći prikladna institucionalna rješenja unutar postojećeg poretka. To je ujedno i ono što najviše razlikuje ovakve

»realne« utopije od klasičnih utopija koje su zamišljale potpunu preobrazbu društva.

Ideja osnovnog dohotka potječe od Thomasa Painea (*Agrarian Justice*, 1796.) i u različitim je oblicima predlagana sve do danas. Glavna svrha osnovnog dohotka (*basic income*), kako ga zamišlja njen predlagač Philippe Van Parijs, jest univerzalan i bezuvjetan mjesečni novčani dohodak koji se dodjeljuje svim građanima bez obzira na njihove potrebe, imovinski status ili radni angažman tijekom cijelog života. Veličina tog dohotka omogućila bi svim građanima da žive iznad razine siromaštva bez da su primorani sudjelovati u tržištu rada. Univerzalne novčane subvencije (*stakeholder grants*), s druge strane, koncipirane su tako da svaki građanin kada postane punoljetan (21 godina) – pod uvjetom da je završio/la srednju školu i da nije počinio/la kriminalno djelo – dobije od države 80 tisuća američkih dolara. Novci bi bili isplaćeni u četiri rate od 20 tisuća dolara u četiri godine. Nakon što primi novce, osoba ih može, kako to živopisno sažimaju predlagači ove ideje Bruce Ackerman i Anne Alstott, potrošiti na studij, uštedjeti za kuću, sačuvati za crne dane – ili ih spiskati u Las Vegasu (str. 45.). To su, u osnovnim crtama, dva prijedloga o kojima se raspravlja u knjizi. Nakon što su su ih njihovi autori opisali u prva dva poglavlja, slijedi sedam komentara, a potom predlagači na njih odgovaraju.

Mnogi autori u zborniku upućuju na kritiku koju najjasnije iznosi Stuart White u trećem poglavlju. White je naziva **alijenacijskom** – lako stečen prihod poput onog dobivenog izdašnom novčanom subvencijom, može se lako potratiti neodgovornim ulaganjem ili trošenjem tih novaca (*stakeblowing*). Sloboda zadobivena na takav način, piše White, prelako može biti otuđena. On rješenje problema pronalazi u paternalističkoj reformulaciji osnovnog dohotka i novčanih subvencija koja bi imala ugrađene elemente kontrole nad time kako građani mogu potrošiti dobivene

novce. Građani bi mogli investirati samo u, primjerice, otvaranje obrta ili u visoko obrazovanje i morali bi biti obrazovani za upravljanje financijskim resursima.

Erik Olin Wright u svom komentaru jasno podržava opciju osnovnog dohotka spram univerzalne subvencije jer znatno uspješnije, smatra, mijenja klasne odnose u kapitalističkim društvima. S jedne strane, univerzalna subvencija u usporedbi s osnovnim dohotkom pati od tri bitna problema: potiče kratkovidnu i brzopletu potrošnju, ne može izbjeći činjenicu da velik broj malih poduzeća rano propadne i, čak i ako uspiju, sama su mala poduzetništva još uvijek potčinjena velikom kapitalu. Osnovni dohodak, s druge strane, ističe Wright, omogućava građanima da se bave društveno korisnim radom poput skrbi za djecu, povećava pregovaračku moć radnika naspram poslodavaca jer uvijek imaju opciju da izađu iz radnog odnosa bez znatnijih gubitaka i, na koncu, pojačava kolektivnu snagu radnika. U svojoj raspravi o osnovnom dohotku, Carol Pateman na tragu Olina Wrighta također ima širu perspektivu. Osnovni dohodak, smatra Pateman, ima veći potencijal za demokratizaciju od univerzalne subvencije jer daje građanima slobodu da ne budu zaposleni. Ta sloboda može dovesti do redefinicije značenja rada koja bi odvojila njegovo shvaćanje kao prvenstveno komercijalnog zaposlenja. Njeno glavno pitanje jest hoćemo li gledati na osnovni dohodak kao na poboljšanje postojećih programa socijalne skrbi ili kao na mehanizam demokratske društvene transformacije. U potonjem slučaju, za koji se ona zalaže, osnovni dohodak, u iznosu koji bi omogućavao skroman, ali pristojan životni standard, bio bi demokratsko, odnosno građansko pravo.

Julian Le Grand raspravlja o primjeru *Child Trust Funda*, programu izrađenom po uzoru na univerzalne novčane subvencije, koji je britanska vlada uvela 2002. godine. Radi se o državnom fondu koji jednokratko

isplaćuje 250 funti svakom novorođenom djetetu i još za sada neodređenu svotu novaca kada dijete navrší sedam godina. Tim bi novcem trebale raspolagati banke koje bi ga dalje ulagale, a novac bi se mogao iskoristiti – od strane djeteta ili roditelja - tek kada dijete napuni 18 godina. Nikakve prepreke ne bi postojale za to kako se novci mogu utrošiti, no predviđeno je da i djeca i roditelji budu obrazovani o upravljanju financijama. Le Grand se posebno bavi važnim pitanjem u raspravama oko oba prijedloga: kako bi se oni financirali? Van Parijs nudi različite sheme oporezivanja, dok se Ackerman i Alstott fokusiraju isključivo na porez na bogatstvo. Koliko je to sporno pitanje, dovoljno svjedoči činjenica da britanska vlada još nije odlučila kako će financirati *Child Trust Fund*. Le Grand smatra da bi najučinkovitiji način financiranja bio porez na nasljedstvo, ali samo za ona nasljedstva koja premašuju 50 tisuća funti. Ključ uspjeha univerzalnih subvencija jest u egalitarnijoj redistribuciji nasljedstva koje se mora shvatiti kao nasljedstvo sviju građana, a ne samo obiteljski povezanih pojedinaca. Ne postoji opravdanje, ističe Le Grand, da neki pojedinci imaju pravo na nasljedstvo dok u društvu perzistiraju velike socijalne nejednakosti, pogotovo u početnim pozicijama.

Sedmo i osmo poglavlje vrlo su slični po pristupu i zaključcima. Barbara Bergman postavlja pitanje što bi trebalo imati prioritet – univerzalni osnovni dohodak ili socijalna država po uzoru na Švedsku? Na osnovi ekonomske analize, zaključuje da se financijski resursi koji bi bili potrebni za univerzalni osnovni dohodak ili novčane subvencije, trenutno koriste u svrhe koje imaju viši prioritet poput besplatnog i kvalitetnog osnovnog i visokog obrazovanja, zdravstvene skrbi i skrbi za djecu. Kada SAD, ali i druge države, realiziraju ove prioritete i učine ih dostupnima svim građanima i to na kvalitetnoj razini, tek onda se može razmišljati o uvođenju univerzalnog dohotka ili subvencija. No,

oni ne mogu biti zamjena za ova javna dobra jer njihov iznos ne bi mogao pojedincima osigurati dovoljno sredstava da ih sami financiraju. Situacija trenutno nije obećavajuća, tvrdi Bergman, pokazavši na primjeru švedskog državnog proračuna da »s trenutnom razinom *per capita* prihoda i proizvodnjom, u proračunu nema mjesta i za švedsku socijalnu državu i za osnovni dohodak. Nužno je odabrati hoćemo li učiniti jedno ili drugo« (str. 141.). Do sasvim sličnog zaključka dolaze Garfinkel i suradnici u narednom poglavlju. Pomoću mikrosimulacijskih modela različitih inačica osnovnog dohotka, oni su pokušali utvrditi u kojoj bi mjeri ti modeli umanjili siromaštvo, u usporedbi s postojećim socijalnim programima. Sva četiri modela smanjuju razinu siromaštva, međutim, u iznosu koje predlažu Alstott i Ackerman te van Parijs, takvi bi programi bili neodrživi. U znatno manjem iznosu mogu poslužiti kao koristan dodatak postojećim socijalnim programima i nipošto ne bi smjeli imati prioritet ispred reformi poput univerzalne zdravstvene skrbi i obrazovanja.

Guy Standing u posljednjem komentaru u knjizi vidi van Parijsov plan kao onaj s potencijalno značajnijim utjecajem na socijalnu pravdu od plana Ackermana i Alstott. »Progresivna politička vizija«, tvrdi Standing, »mora se pozabaviti najkritičnijim izvorom deprivacije i bijesa potencijalnih podupiratelja i stoga se usredotočiti na redistribuciju onih resursa koji su percipirani kao oskudni te kao najvredniji i najjednakije raspodijeljeni« (str. 180.). U Standingovom slučaju, to su **vrijeme** i **sigurnost**, resursi koji najviše nedostaju mladima i srednjoj klasi u dvadeset i prvom stoljeću. Univerzalni osnovni dohodak građanima bi omogućio materijalnu sigurnost i osjećaj da mogu samostalno i po volji vladati svojim vremenom.

Naposljetku, predlagači van Parijs te Ackerman i Alstott kratko su odgovorili na komentare u posljednja dva poglavlja.

Oba su odgovora, zapravo, kritike onog drugog programa. Van Parijs ističe kako mu se oduvijek sviđao prijedlog univerzalnog osnovnog dohotka, ali da je neizvediv i da mu nedostaje transformativnih kapaciteta: »ili je izvediv, ali ne mijenja mnogo ili bi promijenio mnogo, ali tada ne bi bio izvediv« (str. 199.). Kao i mnogi komentatori u knjizi, on također spominje i *stakeblowing* kao jedan od ključnih prigovora univerzalnoj subvenciji. Ukratko, osnovni dohodak je bolji prijedlog jer, navodi van Parijs, značajnije doprinosi izjednačavanju životnih šansi svih građana, izjednačavanju bogatstva i dekomodifikaciji ljudskog života. Ackerman i Alstott odgovaraju tako što naglasak stavljaju na potrebu za prepoznavanjem nove, izuzetno važne faze u životu pojedinca: takozvane »rane zrelosti«. Univerzalna novčana subvencija pomaže pojedincima da u tom ključnom periodu dobiju priliku odabrati svoj životni put, dok drugi prijedlozi uopće ne prepoznaju važnost i distinktivnost tog perioda. A novčana subvencija im omogućava takvu, kako je Ackerman i Alstott nazivaju, »makro-slobodu«. Postojeće socijalne politike zanemaruju taj period životne dobi jer se zasnivaju isključivo na neprikladnoj podjeli na djetinjstvo, odraslu dob i starost.

Oba prijedloga vrlo su ambiciozna i na prvi pogled djeluju neizvedivo. Međutim, već postoje slični programi, iako su još uvijek vrlo rijetki i izrazito su skromni (primjerice, spomenuti *Child Trust Fund*). No da bi u svom punom obliku bili relevantni i izvedivi moraju odgovoriti na dva već postavljena ključna pitanja: koji je konačni cilj tih prijedloga i jesu li važniji od drugih prioriteta socijalnih politika poput zdravstvene skrbi i obrazovanja? Ako je njihov cilj tek pomoći pojedincima da dobiju priliku uspjeti u kapitalističkom društvu, a ne korjenito promijeniti to društvo koje sustavno stvara socijalnu nejednakost, onda oba prijedloga nemaju veći, transformativni, značaj. Niti jedan od predlagača nije od-

govorio na drugo pitanje o tome zašto bi ta dva prijedloga bila važnija od postojećih prioriteta socijalnih politika. Ova je kritika osobito važna imajući u vidu analizu Barbare Bergman koja je vrlo uvjerljivo pokazala da ne postoje sredstva i za jedno i za drugo. Autori također nisu raspravili kako bi društvo moglo izgledati ako bi se ti prijedlozi usvojili. Zaista, u kakvom bismo društvu živjeli kada bi svi pojedinci dobili jednaku priliku za uspjeh? Posljedice bi možda mogle biti slične meritokratskom društvu o kojem je satirično pisao Michael Young: kada bi društvo svima dalo jednaku priliku za uspjeh, pojedinci bi jedini bili odgovorni za svoj neuspjeh, a tada bi taj neuspjeh služio za sasvim legitimno održavanje *statusa quo*. S obzirom na znatno različit socijalni kapital s kojim raspolažu siromašni i bogati koji bi se lako mogao odraziti na to kako i jedni i drugi raspolažu univerzalnim dohotkom ili subvencijom, ne bi bilo iznenađujuće kada bi se održale jednake socijalne razlike kao što postoje sada. Samo što se tada siromašni više ne bi imali pravo buniti jer im je društvo dalo priliku da pomognu sami sebi.

Valerio Baćak

doi: 10.3935/rsp.v16i1.832

CIVIL SOCIETY AND GOVERNANCE IN EUROPE: FROM NATIONAL TO INTERNATIONAL LINKAGES

Jan W. Van Deth and William A. Maloney (ur.)

Edward Elgar: Cheltham, UK & Northampton, MA, USA, 2008., 267 str.

Opće je poznato koliko je teško osnaživati proces demokratskog donošenja odluka. Nije lako motivirati građane da